08.00.00 — IQTISODIYOT FANLARI

https://doi.org/10.5281/zenodo.22846180
UDK. 378:330.341.1

OLIY TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION XIZMATLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI

Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna
"Raqamli iqtisodiyot" kafedrasi assistenti
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
amriyevashaxzoda250@gmail.com
ORCID : https://orcid.org/0009-0000-8008-3106

Annotatsiya. *Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishning iqtisodiy asoslari tadqiq etilgan. Unda oliy ta'lim xizmatlarining iqtisodiy mazmuni, innovatsion yondashuvlarning ta'lim sifati, inson kapitali va mehnat bozori bilan bog'liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, raqamli platformalar, elektron ta'lim, akademik boshqaruv, sifat monitoringi va universitetlarning ish beruvchilar bilan hamkorligi innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishning muhim omillari sifatida ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida oliy ta'limda innovatsion xizmatlarni rivojlantirish resurslardan oqilona foydalanish, ta'lim sifatini oshirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning muhim iqtisodiy sharti ekanligi asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *oliy ta'lim, innovatsion xizmatlar, ta'lim xizmatlari, iqtisodiy samaradorlik, inson kapitali, raqamli iqtisodiyot, universitet boshqaruvi, mehnat bozori, ta'lim sifati, raqamli transformatsiya.*

Аннотация. *В статье исследуются экономические основы повышения эффективности инновационных услуг в системе высшего образования. Рассмотрены экономическое содержание образовательных услуг, влияние инновационных подходов на качество образования, человеческий капитал и потребности рынка труда. Особое внимание уделено цифровым платформам, электронному обучению, академическому управлению, мониторингу качества и сотрудничеству университетов с работодателями. В результате исследования обосновано, что развитие инновационных услуг в высшем образовании является важным условием рационального использования ресурсов, повышения качества образования и подготовки конкурентоспособных кадров.*

Ключевые слова: *высшее образование, инновационные услуги, образовательные услуги, экономическая эффективность, человеческий капитал, цифровая экономика, управление университетом, рынок труда, качество образования, цифровая трансформация.*

Abstract. *This article examines the economic foundations for improving the efficiency of innovative services in the higher education system. The study analyzes the economic nature of higher education services and the impact of innovative approaches on education quality, human capital and labour market needs. Particular attention is paid to digital platforms, e-learning, academic management, quality monitoring and cooperation between universities and employers. The research substantiates that the*

development of innovative services in higher education is an important condition for rational use of resources, improvement of education quality and training of competitive specialists.

Keywords: *higher education, innovative services, educational services, economic efficiency, human capital, digital economy, university management, labour market, education quality, digital transformation.*

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta’lim tizimi iqtisodiy taraqqiyotning oddiy ijtimoiy sohasi emas, balki inson kapitalini shakllantiruvchi va innovatsion iqtisodiyotga malakali kadrlar yetkazib beruvchi muhim institut sifatida namoyon bo‘lmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida universitetlardan faqat nazariy bilim berish emas, balki amaliy ko‘nikma, innovatsion fikrlash, tadbirkorlik madaniyati va raqamli kompetensiyalarni shakllantirish talab qilinadi. Bu esa oliy ta’lim xizmatlari mazmunini ham, ularni tashkil etish mexanizmlarini ham yangilashni zarur qiladi.

Oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlar deganda elektron ta’lim platformalari, masofaviy ta’lim, virtual laboratoriyalar, raqamli kutubxonalar, individual ta’lim trayektoriyalari, startap loyihalar, ilmiy-amaliy inkubatorlar, universitet va ishlab chiqarish o‘rtasidagi hamkorlikka asoslangan xizmatlar tushuniladi. Bunday xizmatlar oliy ta’lim muassasalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish va ta’lim oluvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasida raqamli infratuzilmani rivojlantirish, raqamli ko‘nikmalarga ega kadrlar tayyorlash va zamonaviy axborot texnologiyalarini keng qo‘llash muhim vazifa sifatida belgilangan. “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da esa ta’lim sifatini oshirish, yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish masalalari alohida o‘rin tutadi.

Shu jihatdan oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishning iqtisodiy asoslarini tadqiq etish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Maqolaning maqsadi oliy ta’limda innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishga ta’sir etuvchi iqtisodiy omillarni aniqlash, mavjud muammolarni tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlarni rivojlantirish jarayoni, predmeti sifatida esa ushbu xizmatlarning iqtisodiy samaradorlikka ta’sir etuvchi tashkiliy, moliyaviy va raqamli omillari tanlangan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlar samaradorligi masalasi raqamli iqtisodiyot, inson kapitali, ta’lim xizmatlari bozori va universitet boshqaruvi bilan bevosita bog‘liq. A. Abdullayev raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy ta’lim texnologiyalarining iqtisodiy mazmunini izohlab, ta’lim xizmatlarini raqamlashtirish xarajatlarni optimallashtirish va bilim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilishini ta’kidlaydi [3]. Bu yondashuv oliy ta’limdagi innovatsion xizmatlarni alohida

texnik vosita emas, balki iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi boshqaruv mexanizmi sifatida baholash imkonini beradi.

D. Bell postindustrial jamiyat nazariyasida bilim, axborot va ilmiy salohiyat iqtisodiy rivojlanishning asosiy omiliga aylanishini asoslaydi [4]. M. Kastels esa axborotlashgan jamiyatda tarmoqlashgan iqtisodiyot, kommunikatsion texnologiyalar va bilim almashinuvi iqtisodiy o‘sishning muhim sharti ekanligini ko‘rsatadi [5]. Ushbu nazariy qarashlar oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlarni rivojlantirishning kengroq ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatini ochib beradi.

Isxakova S. A. va Amriyeva Sh. Sh. oliy ta’lim tizimi samaradorligini oshirish masalasini o‘rganib, ta’lim sifati, boshqaruv yondashuvlari va innovatsion mexanizmlar o‘rtasidagi bog‘liqlikka alohida e’tibor qaratadi [6]. Amriyeva Sh. Sh. oliy ta’lim muassasalarida ta’lim xizmatlari sifatini yaxshilash yo‘llarini tahlil qilib, xizmat ko‘rsatish sifati, talabalar ehtiyojlari, raqamli monitoring va ta’lim jarayonining moslashuvchanligi samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini asoslaydi [7].

Sh. I. Artikova va K. D. Rajabova o‘quv jarayonini innovatsion yondashuv asosida tashkil etish masalalarini tadqiq etib, interaktiv pedagogik texnologiyalar va zamonaviy metodlarning ta’lim natijalariga ta’sirini ko‘rsatadi [8]. Amriyeva Sh. Sh., Akobirova M. A. va Normukhammadova A. Sh. raqamli iqtisodiyotda oliy ta’lim xizmatlari tizimining rivojlanish yo‘nalishlarini tahlil qilib, universitet xizmatlari sifati mehnat bozori talablari, raqamli infratuzilma va institutsional boshqaruv bilan chambarchas bog‘liq ekanligini qayd etadi [9].

Shuningdek, Yo‘ldashev Sh. ta’lim tizimida innovatsion rivojlanish va raqamli transformatsiya jarayonlarini o‘rganib, raqamli texnologiyalar ta’lim tizimida faqat texnik yangilanish emas, balki o‘quv jarayoni, baholash, boshqaruv va kadrlar tayyorlash tizimining sifat jihatdan o‘zgarishini bildiradi, degan fikrni ilgari suradi [10]. Xorijiy manbalarda esa oliy ta’lim xizmatlari samaradorligi ko‘proq inson kapitali, universitetlarning innovatsion ekotizimdagi roli va mehnat bozori bilan integratsiyasi orqali izohlanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani tayyorlashda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, iqtisodiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv asosida oliy ta’limdagi innovatsion xizmatlar universitet boshqaruvi, moliyaviy resurslar, raqamli infratuzilma, pedagogik jarayon va mehnat bozori bilan bog‘liq yaxlit tizim sifatida o‘rganildi.

Qiyosiy tahlil usuli an’anaviy ta’lim xizmatlari va innovatsion ta’lim xizmatlarining iqtisodiy samaradorlikka ta’sirini solishtirishda qo‘llanildi. Bunda xarajatlar, ta’lim qamrovi, xizmat sifati, talabalar faolligi, raqamli monitoring imkoniyatlari va bitiruvchilarning mehnat bozoriga moslashuvi kabi ko‘rsatkichlar e’tiborga olindi.

Iqtisodiy tahlil orqali innovatsion xizmatlarning resurslardan foydalanish samaradorligi, vaqt va moliyaviy xarajatlarni qisqartirish, akademik jarayonlarni avtomatlashtirish hamda oliy ta’lim muassasalarining raqobatbardoshligini

oshirishdagi roli baholandi. Normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar tahlili esa mavzuning nazariy va amaliy asoslarini aniqlashtirishga yordam berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlar samaradorligi, avvalo, ta’lim xizmatlarining mazmuni va ularni tashkil etish usullarining yangilanishi bilan bog‘liq. An’anaviy ta’limda asosiy e’tibor auditoriya mashg‘ulotlari, ma’ruza va seminarlar, bosma o‘quv adabiyotlari va standart baholash shakllariga qaratilgan bo‘lsa, innovatsion ta’lim xizmatlarida elektron platformalar, raqamli kontent, masofaviy ta’lim, individual yondashuv va amaliy loyihalar muhim o‘rin egallaydi.

Innovatsion xizmatlarning iqtisodiy samaradorligi bir necha yo‘nalishda ko‘rinadi. Birinchi yo‘nalish xarajatlarni optimallashtirishdir. Raqamli ta’lim platformalari va elektron resurslar bosma materiallar, ortiqcha ma’muriy jarayonlar va ayrim tashkiliy xarajatlarni kamaytiradi. Albatta, dastlab raqamli infratuzilma uchun mablag‘ talab etiladi, lekin uzoq muddatda bu investitsiyalar ta’lim jarayonining tejamkorligi va moslashuvchanligini oshiradi.

Ikkinchi yo‘nalish ta’lim xizmatlari qamrovining kengayishidir. Masofaviy ta’lim, onlayn kurslar va elektron kutubxonalar hududiy cheklovlarni kamaytiradi. Bu ayniqsa ishlayotgan talabalar, chekka hududlarda yashovchi yoshlar va qayta tayyorlash kurslarida qatnashuvchi mutaxassislar uchun muhimdir. Ta’lim xizmatlaridan foydalanish imkoniyati kengaygan sari inson kapitaliga kiritilayotgan investitsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy qaytimi ham ortadi.

Uchinchi yo‘nalish sifat monitoringining kuchayishidir. Raqamli platformalar talabalar faolligi, topshiriqlar bajarilishi, o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari va pedagogik faoliyat natijalarini kuzatish imkonini beradi. Bu boshqaruv qarorlarini taxmin yoki umumiy kuzatuvlarga emas, aniq ma’lumotlarga tayangan holda qabul qilishga yordam beradi. Natijada universitet boshqaruvida ma’lumotlarga asoslangan yondashuv shakllanadi.

To‘rtinchi yo‘nalish mehnat bozori bilan integratsiyadir. Innovatsion xizmatlar tarkibiga amaliy loyihalar, startap inkubatorlar, ish beruvchilar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan o‘quv kurslari, professional sertifikatlash va amaliyot dasturlari kirganda, bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyati ortadi. Bu oliy ta’lim xizmatlari samaradorligini faqat ta’lim jarayonidagi natijalar bilan emas, balki keyingi iqtisodiy natijalar bilan ham baholash zarurligini ko‘rsatadi.

1-jadval

Oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlarning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri

Innovatsion xizmat turi	Iqtisodiy mazmuni	Samaradorlikka ta’siri	Kutiladigan natija
Elektron ta’lim platformalari	O‘quv jarayonini raqamli muhitda tashkil etish	Bosma materiallar va tashkiliy xarajatlar kamayadi	Ta’lim jarayoni tejamkor va tezkor bo‘ladi
Masofaviy ta’lim xizmatlari	Hududiy cheklovlarsiz bilim olish imkoniyati	Ta’lim qamrovi kengayadi	Ko‘proq talabalar oliy ta’lim xizmatlaridan foydalanadi

Innovatsion xizmat turi	Iqtisodiy mazmuni	Samaradorlikka ta’siri	Kutiladigan natija
Raqamli monitoring tizimi	Talabalar o‘zlashtirishi va faolligini kuzatish	Boshqaruv qarorlari aniqligi ortadi	Ta’lim sifati ustidan nazorat kuchayadi
Virtual laboratoriyalar	Amaliy ko‘nikmalarni raqamli muhitda shakllantirish	Laboratoriya xarajatlari qisman optimallashadi	Amaliy ta’lim imkoniyatlari kengayadi
Virtual laboratoriyalar	Amaliy ko‘nikmalarni raqamli muhitda shakllantirish	Laboratoriya xarajatlari qisman optimallashadi	Amaliy ta’lim imkoniyatlari kengayadi
Startap va inkubatsiya xizmatlari	Talabalar innovatsion loyihalarini qo‘llab-quvvatlash	Universitetning innovatsion faolligi ortadi	Tadbirkorlik ko‘nikmalari rivojlanadi
Ish beruvchilar bilan hamkorlik	O‘quv dasturlarini mehnat bozori talablariga moslashtirish	Bitiruvchilar bandligi oshadi	Raqobatbardosh kadrlar tayyorlanadi

Manba: *mualliflar tomonidan ilmiy adabiyotlar va oliy ta’lim tizimidagi amaliy jarayonlar tahlili asosida tuzilgan.*

Jadvaldan ko‘rinadiki, innovatsion xizmatlar oliy ta’lim tizimida bir vaqtning o‘zida bir nechta iqtisodiy vazifani bajaradi. Ular xarajatlarni qisqartiradi, ta’lim qamrovini kengaytiradi, boshqaruv jarayonlarini tezlashtiradi va talabalar uchun amaliy natijani kuchaytiradi. Shu bilan birga, bu xizmatlarning samaradorligi ularni oddiy texnik vosita sifatida joriy etishga emas, balki universitetning umumiy rivojlanish strategiyasiga bog‘lashga bog‘liq.

Innovatsion xizmatlarni rivojlantirishda oliy ta’lim muassasalarining moliyaviy barqarorligi ham muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy platformalar, laboratoriyalar, raqamli kutubxonalar va startap markazlarini tashkil etish ma’lum xarajatlarni talab qiladi. Shu bois davlat moliyalashtirishidan tashqari grantlar, ilmiy loyihalar, xususiy sektor bilan hamkorlik, xalqaro dasturlar va pullik qo‘shimcha ta’lim xizmatlaridan oqilona foydalanish zarur. Mablag‘ manbalari diversifikatsiya qilinmasa, innovatsion xizmatlar barqaror rivojlanishi qiyinlashadi.

Yana bir muhim jihat pedagog kadrlarning innovatsion kompetensiyasidir. Raqamli platforma, elektron kutubxona yoki virtual laboratoriya mavjud bo‘lishi o‘z-o‘zidan ta’lim sifatini oshirmaydi. Bu vositalardan qanday foydalanish, ularni o‘quv jarayoniga qanday integratsiya qilish va talabani faol ishtirokchi sifatida jalb etish o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligiga bog‘liq. Shuning uchun innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishda pedagoglarning raqamli va metodik kompetensiyasini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirishga to‘sqinlik qilayotgan ayrim muammolar ham mavjud. Ular qatoriga raqamli infratuzilmaning barcha ta’lim muassasalarida bir xil rivojlanmaganligi, o‘quv kontentining sifati, elektron resurslarning yetarli emasligi, professor-o‘qituvchilarning raqamli ko‘nikmalari turlicha ekani, ish beruvchilar bilan hamkorlikning ayrim hollarda formal tusda qolishi kiradi. Bu muammolar hal etilmasa, innovatsion xizmatlarning iqtisodiy samarasi to‘liq namoyon bo‘lmaydi.

Shu sababli oliy ta’limdagi innovatsion xizmatlar samaradorligini baholashda faqat texnik jihozlanish darajasiga qarash yetarli emas. Baholash mezonlari ta’lim sifati, talabalar qoniqishi, bitiruvchilar bandligi, o‘quv jarayonining tejamkorligi, ilmiy-innovatsion faollik va raqamli boshqaruv samaradorligini ham qamrab olishi kerak. Ana shunda innovatsion xizmatlar universitet faoliyatining haqiqiy iqtisodiy natijalariga bog‘lanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlar samaradorligini oshirish zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim shartlaridan biridir. Raqamli iqtisodiyot sharoitida universitetlar faqat bilim beruvchi muassasa sifatida emas, balki inson kapitalini rivojlantiruvchi, innovatsion g‘oyalarni shakllantiruvchi va mehnat bozori uchun raqobatbardosh kadrlar tayyorlovchi markaz sifatida faoliyat yuritishi zarur.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion xizmatlar oliy ta’limda xarajatlarni optimallashtirish, ta’lim qamrovini kengaytirish, sifat monitoringini takomillashtirish, boshqaruv qarorlarini tezlashtirish va bitiruvchilarning amaliy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq bu natijalarga erishish uchun innovatsion xizmatlar universitet boshqaruvi, moliyalashtirish tizimi, pedagogik metodika va mehnat bozori bilan uzviy bog‘langan bo‘lishi kerak.

Mazkur yo‘nalishda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: birinchidan, oliy ta’lim muassasalarida innovatsion xizmatlarni rivojlantirish bo‘yicha alohida strategik dasturlar ishlab chiqish; ikkinchidan, raqamli platformalar va elektron resurslar sifatini baholash mezonlarini joriy etish; uchinchidan, professor-o‘qituvchilarning raqamli va innovatsion kompetensiyasini muntazam oshirish; to‘rtinchidan, ish beruvchilar bilan hamkorlikni amaliy loyihalar, stajirovka va qo‘shma o‘quv dasturlari orqali kuchaytirish; beshinchidan, innovatsion xizmatlarni moliyalashtirishda grantlar, davlat-xususiy sheriklik va xalqaro dasturlardan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, oliy ta’lim xizmatlari samaradorligini baholashda talabalar qoniqishi, bitiruvchilar bandligi, ta’lim jarayonining raqamlashtirilganlik darajasi, ilmiy loyihalar soni va universitetning mehnat bozori bilan aloqalari kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish lozim. Bu yondashuv innovatsion xizmatlarning real iqtisodiy natijasini aniqroq ko‘rsatadi.

Umuman olganda, oliy ta’lim tizimida innovatsion xizmatlarni rivojlantirish iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish, ta’lim sifatini oshirish va inson kapitalini mustahkamlashning samarali yo‘nalishidir. Bu jarayon izchil davom ettirilsa, universitetlarning raqobatbardoshligi ortadi, iqtisodiyot uchun zamonaviy kadrlar tayyorlash imkoniyati kengayadi va innovatsion rivojlanish uchun barqaror ilmiy-amaliy muhit shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF–6079-son Farmoni. (2020). 5-oktabr.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son Farmoni. (2022). 28-yanvar.

3. Abdullayev, A. (2021). Raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta’lim texnologiyalari. Toshkent: Iqtisodiyot.

4. Bell, D. (2020). Postindustrial jamiyatning kelajak modeli. Toshkent: Tafakkur.

5. Kastels, M. (2021). Axborot asri: iqtisodiyot va jamiyat. Toshkent: Yangi asr avlodi.

6. Ayubovna, I. S., & Shuxratovna, A. S. (2026). Increasing The Efficiency of The Higher Education System. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 7(1), 324–331.

7. Shuxratovna, Amriyeva Shaxzoda. (2026). Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim xizmatlari sifatini yaxshilash yo‘llari. Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), 14(I), 2062–2070.

8. Artikova, Sh. I., & Rajabova, K. D. (2024). Innovatsion yondashuv asosida o‘quv jarayonini tashkil etish. Journal of Marketing, Business and Management, 3(8), 90–93.

9. Амриева, Ш. Ш., Акобирова, М. А., & Нормухаммадова, А. Ш. (2026). Современные направления развития системы услуг высшего образования в цифровой экономике. Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), 14(I), 369–376.

10. Yo‘ldashev, Sh. (2022). Ta’lim tizimida innovatsion rivojlanish va raqamli transformatsiya. Toshkent: Fan va texnologiya.